

Nejc Slukan

**Patrick Schreiner: Podreditev kot svoboda.
Življenje v neoliberalizmu. Ljubljana: Krtina, 2019.
130 strani (ISBN: 978-961-260-121-8), 17 EUR**

Schreinerjeva knjiga *Podreditev kot svoboda*, ki je prvič izšla v Nemčiji leta 2014, je v prvi vrsti dokaj ambiciozno delo. Na zgolj dobrih 100 straneh poskuša zaobjeti širši spekter »pojavnih oblik neoliberalizma, ki jih ni mogoče neposredno uvrstiti v velika tematska področja gospodarstva, dela in sociale« (str. 7) in jih analizirati, pri čemer je namen pokazati, »zakaj se neoliberalizem polašča celotne biti in celotnega mišljenja« (str. 7). Neoliberalizem po Schreinerju »ni gola ekonomska teorija, ampak v precej večji meri politična in družbena ideologija« (str. 16), saj v neoliberalizmu »trgi niso nekaj enostavno danega, temveč ustvarjenega« (str. 16). Knjiga je napisana v jasnem, berljivem slogu, ki bralca pritegne, o čemer pričča tudi dejstvo, da je bila slovenska izdaja prevedena po njenem petem nemškem ponatisu. To pa, skupaj z njeno dolžino, že nakazuje na njen žanrski format. Pred seboj namreč nimamo poglobljene akademske študije specifičnih pojavov neoliberalne ideologije na različnih področjih, temveč kvečjemu krajši uvod v njihovo razumevanje in raziskovanje, ki je najbrž mišljen predvsem za študentke_e dodiplomskih študijev in širše bralstvo. Knjigo je zato treba razumeti s te perspektive in tako predvsem oceniti, koliko ustreza svojemu cilju, tj. splošni, obče razumljivi predstavitvi neoliberalne ideologije na različnih družbenih področjih z namenom njene kritike. Pri tem pa seveda ne smemo spregledati nekaterih mest, na katerih je knjiga – morda zaradi pretiranega poenostavljanja ali pa zaradi pomanjkljivosti analitičnega aparata avtorja – nekoliko zavajajoča in nepopolna, ravno tako kot ne temeljne težave dela, ki je njena nekoliko konfuzna oscilacija med pojmovanjem neoliberalizma kot (predvsem) ideologije in kot sodobne oblike kapitalizma ter s tem povezanih pomanjkljivih političnih preskripcij, ki jih najdemo v avtorjevi spremni besedi.

Slovenska izdaja knjige je sestavljena iz kratkega uvoda, v katerem avtor napove svoj namen, desetih poglavij, ki obdelujejo različne teme, in avtorjeve spremne besede k peti izdaji, v kateri skuša odgovoriti na nekatere pomisleke, ki so se očitno pojavili znotraj recepcije njegovega dela. Po prvem poglavju, v katerem avtor povzema zgodovino in splošne značilnosti neoliberalizma kot politično-ekonomskega projekta in njemu pripadajočega zgodovinskega obdobja, se avtor – ob poudarjanju dejstva, da so za razliko od gospodarsko manj razvitih držav, kjer so bili neoliberalni projekti vpeljani na pogosto neposredno nasilen način, gospodarsko razvite države neoliberalizem sprejemale večinoma (glavna izjema pri tem je Velika Britanija v drugem mandatu Margaret Thatcher) postopno in z neko mero odobravanja s strani njihovih prebivalk_cev – v naslednjih osmih poglavjih posveti raznolikim področjem, kjer lahko najdemo oblike subjektivacije, ki so to postopno sprejemanje omogočile in ga omogočajo še danes. Te so: izobraževanje, področje treningov večšin in *self-help* literature, ezoterika, šport in sodobna obsesija z zdravim telesom, zvezdništvo, televizijski resničnostni šovi in

milnice, samopredstavitve na spletnih družbenih omrežjih in *lifestyle* potrošnja. V sklepnem poglavju nato svoje uvide zaključi z navezavo na Michela Foucaulta, katerega misel predstavlja verjetno tudi nezapisano referenco predhodnih poglavij, za katere bi s Foucaultom lahko rekli, da vsako opisuje neko obliko tega, čemur je Foucault rekel dispozitiv. Knjiga je najboljša v svojih osrednjih poglavjih, ki zelo nazorno ilustrirajo načine, kako se je konkurenca kot temeljno distribucijsko načelo kapitalističnih družb zajedla v področja, ki v strogem smislu niso zgolj del ekonomije, in kako veliki uspeh neoliberalizma sloni deloma ravno v na njej temelječih oblikah subjektivacije, ki producirajo posameznice_ke kot monade, katerih osebnost je zvedena na posestništvo in upravljanje lastnega človeškega kapitala. V tem smislu Schreinerjeva knjiga predstavlja idealno uvodno branje za tiste, ki se študija vseprisotnosti neoliberalnih oblik podrejanja šele lotevajo; tem bralkam_cem jo lahko samo priporočamo.

Po drugi strani pa je knjiga problematična v nekaterih podrobnostih, ki jih najdemo v posameznih poglavjih. Posebej gre izpostaviti drugo poglavje o šolstvu in izobraževanju, v katerem Schreiner sicer praviloma ugotavlja trend, po katerem je šolstvo v neoliberalizmu zmeraj bolj podvrženo privatizaciji, njegova vsebina pa zmeraj bolj prilagojena potrebam zasebnega sektorja po specializirani delovni sili in katerega vrhunec so mantre o kompetencah ter vseživljenjskem učenju. A vendar stopi na tem mestu korak predaleč, ko na razmeroma pavšalen način govori o spreminjajočih se družbenih potrebah po različnih oblikah in vsebinah izobraževanja. Zahteve po prenovitvi oblik in vsebin izobraževanja so po njegovem utemeljene na zgolj domnevi (str. 38) o vedno hitreje spreminjajočih se družbenih zahtevah, katerih domnevnost in neizmerljivost v poglavju tudi večkrat poudari. Ni nam treba poseči po neoliberalni managerski literaturi, da bi uvideli zmotnost te teze; dovolj bo, da vzamemo v roke npr. sodobna kritično-teoretska dela o družbenem pospeševanju (Rosa 2013). Isti viri so nam lahko v pomoč tudi pri razumevanju vprašanja nestabilnosti osebne identitete posameznikov, ki v obdobju neoliberalizma postane eminenten problem. Te niso zgolj posledica neoliberalne ideologije, ki od nas zahteva idiosinkratično trženje lastne osebnosti z namenom vzpostavljanja distinkcij (str. 96–97), o čemer govori Schreiner predvsem v šestem, osmem in devetem poglavju, temveč predvsem širših materialnih procesov časovnih in prostorskih dislokacij, katerih teoretizacijo najdemo v mnogih materialističnih analizah postmoderne kulture. To nas naposled pripelje do temeljne težave dela. Na več mestih namreč ni popolnoma jasno, kdaj Schreiner govori o neoliberalizmu kot ideologiji (kar naj bi bil prvotni namen knjige) in kdaj o neoliberalizmu kot stadiju oz. obliki kapitalizma. Iz tega sledi zmeda, zaradi katere večkrat ne vemo, ali je neka neoliberalna pojavnost posledica predvsem ideoloških procesov ali sledi iz konkretnega značaja neoliberalnih politično-ekonomskih procesov oz. kakšen je točno njun medsebojni odnos, čeprav Schreiner v začetku dela ta dva vidika deloma loči. Foucault, na katerega se v zadnjem poglavju tudi sklicuje, je v svojih konceptualizacijah zgodovinskih oblik podrejanja kljub njihovim morebitnim pomanjkljivostim ta dva vidika jemal kot vselej povezana v različne oblike vladnosti in dispozitive. Za Schreinerja se zdi, da mu je ta nejasnost že bila očitana, ko v predgovoru govori, da »hegemonije ne zlomimo, če obtičimo v skrajno kompleksnih diskusijah o materialističnih in dialektičnih in drugih koreninah ideološke nadstavbe

in z njo povezanih pojavov« (str. 113). A vendar prinaša pavšalnost tega odgovora določeno nevarnost.

Boltanski in Chiapello (2007) sta v svojem klasičnem delu ponazorila, kako je velik del neoliberalne kulture posledica integracije duha leta 1968 in tega, kar sta sama poimenovala artistska kritika, v sodobni kapitalistični vsakdan. Velik del pojavnosti, ki jih analizira Schreiner, je posledica točno te integracije, ki je nastala mdr. tudi zaradi tega, ker je kritika politično-ekonomske ureditve zavzela drugoten položaj v primerjavi s kritiko zadušljivega vsakdana fordistične organizacije, pri čemer ne zanikamo pomembnosti slednje. Toda: ali ni v svoji kritiki neoliberalnega vsakdana in njegove kulture Schreiner na spolzkem terenu, kjer bi lahko njegova kritika, če se ne dotakne kompleksnih korenin ideološke nadstavbe, služila kvečjemu ideološki legitimaciji dodatne prenove kapitalizma, podobno kot sterilizirana artistska kritika šestdesetih? Smernic odgovora na to vprašanje delo žal ne ponuja.

Literatura:

Boltanski, Luc, in Chiapello, Eve (2007): *The New Spirit of Capitalism*. London/New York: Verso.

Rosa, Hartmut (2013): *Social Acceleration: A New Theory of Modernity*. New York: Columbia University Press.